

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק

הגמרא במסכת יבמות (פז.) מחדשת שאף שבת כהן שניסת לישראל [- ובכך נפסלה מאכילת תרומה וקדשים] ומת בעלה ואין לה זרע ממנו - חוזרת לאכול בתרומה, מכל מקום "כשהיא חוזרת חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק".

לדין זה מביאה הגמרא מספר דעות באמוראים מהיכן דרשו חז"ל דין זה: א' רב חסדא בשם רבינא בר שילא ביאר שדרשו כן מהפסוק "היא בתרומת הקדשים לא תאכל" - במורם מן הקדשים לא תאכל, והיינו פסול עולמי אף אחר מיתת בעלה. ב' רב נחמן בשם רבה בר אבוא ביאר, שדרשו כן מהפסוק "ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל" - 'מלחם' ולא כל לחם, שישנו חלק ממאכלה שאינה חוזרת לאכול והיינו חזה ושוק. ג' רב ספרא דורש אף הוא כן מפסוק זה אלא שהוא דורש מעצם תיבת 'לחם' שמשמע לחם ולא בשר, דהיינו תרומה הבאה מן התבואה ולא חזה ושוק שהם בשר. ד' רב פפא דרש כן מ'לחם אביה' - לחם הקנוי לאביה, פרט לחזה ושוק שמשולחן גבוה קא זכי. ה' רבא דרש זאת מהפסוק "ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו אתה ובניך ובנותיך אתך" - בזמן שאיתך.

מתוך דברי רש"י אנו למדים שתיבת 'לחם' פירושה משתנה לפי דעות האמוראים. שהרי לדעת רב נחמן 'מלחם' ולא כל לחם בא למעט חזה ושוק, הרי ש'לחם' כולל בתוכו גם את חזה ושוק, ורק האות 'מ' ממעטת שאין הכוונה לכל הלחם אלא רק לחלקו. ואילו לדעת רב ספרא הדורש 'לחם' ולא בשר, מוכח שלדעתו לחם אינו כולל בתוכו כלל חזה ושוק. וטעם הדבר, כי לדעת רב נחמן 'לחם' אין פירושו כפשוטו אלא דבר מאכל, וכמו שפירש רש"י: "והאי לחם כל מאכל משמע, כדכתיב (דניאל ה א) 'בלשצר מלכא עבד לחם רב', הילכך איצטריך מיעוטא, עכ"ד. דהיינו שכיון שלדעת רב נחמן 'לחם' היינו כל מאכל, ממילא אין לחם ממעט בשר וצריך למעטו מחמת תוספת ה'מ"ם. משא"כ לדעת רב ספרא לחם היינו לחם ממש ושפיר ממעט בשר.

קושיית התוספות שנמעט גם לגבי ילוד מאכיל 'יאכלו בלחמו' ולא בבשרו

ובגמרא מבואר עוד שמיעוט זה שאינה חוזרת לבית אביה לענין חזה ושוק, הוא דוקא לענין שיבה לבית אביה, בבת כהן שנשאת לישראל. אבל, בת ישראל שנשאה לכהן ומת ולה בן ממנו, ואחר כך נשאה לישראל ונאסרה באכילת תרומה, ומת, אזי חוזרת היא לאכול מכח בנה מכהן אף בחזה ושוק. ומבאר הגמרא החילוק שבין חזרה לבית אביה לחזרה לבית בעלה, שהוא מדרשת הכתובים, שרק לענין חזרה לבית אביה נאמר המיעוט שאינה חוזרת לחזה ושוק.

והתוספות (ד"ה התם) הקשו לדעת רב ספרא הדורש מיעוט זה מ'לחם ולא בשר', אם כן גם לגבי אכילתה מכח בנה הנדרש מהפסוק (ויקרא כב יא) 'וליד ביתו הם יאכלו בלחמו' - ילוד מאכיל (יבמות טז.), אף שם אפשר למעט 'בלחמו' - ולא בבשרו', והניחו דבריהם בקושיא.

וקושיה זו נמצאת גם בפני שלמה לרבי שלמה גאנצפריד, ופלא גדול שהוא מביאה כקושיית עצמו ואינו מזכיר שכך הקשו התוספות. ועכ"פ כתב ליישב שדעת כל האמוראים שעיקר הדרשה היא מהפסוק 'היא בתרומת הקדשים לא תאכל' ולא באו אלא ליישב מדוע לא נדרוש מכל מקום מהפסוק 'מלחם אביה תאכל' שחוזרת נמי לחזה ושוק. אך ודאי שלגבי ילוד מאכיל שאין פסוק 'היא בתרומת הקדשים לא תאכל' אין מקום לדרוש שאר פסוקים למעט חזה ושוק. וצ"ב הרי סוף סוף אם 'לחם' משמעו לחם ולא בשר - אם כן בפסוק מפורש שרק לחם היא אוכלת ולא בשר - ומדוע באמת לא נדרוש כן גם לגבי ילוד מאכיל.

ואמנם לפי מה שנתבאר ש'לחם' יכול להתפרש גם בלשון 'מאכל', אפשר לומר לדעת הגר"ש גאנצפריד, שבאמת גם רב ספרא ס"ל שסתם 'לחם' היינו מאכל וכולל גם בשר, ורק לגבי חזרתה לבית אביה מכח הכתוב 'היא בתרומת הקדשים לא תאכל' על כרחנו נדחקים אנו ומפרשים שהפסוק 'מלחם אביה תאכל' פירושו לחם ממש ולא מאכל - שהרי אינה אוכלת אלא בתרומה ולא בחזה ושוק שהם בשר.

יישוב הקרבן אהרן שיש לחלק בין 'מלחם' ל'בלחם'

ובקרבן אהרן (אמור פ"ו) כתב ליישב קושיית התוספות, שיש לחלק בין הפסוק האמור אצל בת כהן 'מלחם אביה תאכל' ובין הפסוק האמור לגבי ילוד מאכיל 'הם יאכלו בלחמו', שלשון 'בלחמו' מכריח שלא נפרש 'לחם' לחם ממש, שהרי אין האדם אוכל בלחם אלא אוכל הלחם, ואם היתה כוונת הכתוב ללחם ממש היה לו לומר 'הם יאכלו לחמו' או 'מלחמו', וע"כ צריך לפרש ש'בלחמו' היינו בסעודתו, שכל הסעודה נקראת בשם לחם. משא"כ לגבי בת כהן דכתיב 'מלחם' שפיר יש לומר דהיינו לחם ממש ולא בשר.

ובספר גן יוסף (עין דוד (יבמות שם) כתב ליישב קושיית התוספות בהקדם מה שיש להקשות בדעת רב ספרא, כיצד באמת מיעט בשר מתיבת 'לחם' הלא בקרא מצאנו בשר שנקרא לחם, וכמו שהביא רש"י מהפסוק האמור אצל בלשצר, דעביד לחם רב. ומכאן זה הכריח שבאמת גם רב ספרא מודע לרב נחמן שכל דרשת הקרא היא רק מחמת תוספת ה'מ"ם, אלא שלדעת רב נחמן מחמת ה'מ"ם דרשינן 'מלחם' ולא כל לחם, ולדעת רב ספרא בא המיעוט לומר ש'לחם' האמור כאן אינו כבכל מקום הכולל כל מיני מאכל, אלא לחם דוקא ולמעוטי בשר.

"לחם" -

ולא בשר

יום חמישי ג סיון

יבמות דף פז

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

והנה קושיית התוספות הביא גם הריטב"א, וכתב ליישב בשם ר"י: דרב ספרא לאו מלישנא דלחם דייק לה, דהא בשר נמי נקרא לחם, אלא דדריש לה מדכתיב בהדיא מיעוטא, דאמר 'מלחם' כלומר מקצת לחם והיינו לחם ממש.

ובמצפה איתן תמה על דברי הריטב"א: דלפי דבריו מאי אתא רב ספרא לאשמועין, הא היינו דרבה בר אבהו מלחם ולא כל לחם. דהיינו שהוקשה לו שאם אכן דרשת רב ספרא היא ממיעוט 'מלחם' ולא כל לחם, אם כן רב ספרא היינו רב נחמן, ובמה חלוקים בדרשותיהם. אמנם לכאורה כוונת הריטב"א כפי שכוון מדעת עצמו בספר גן יוסף עדן דוד, שבאמת 'לחם' משמעו כל מיני מאכל, אלא שבפסוק זה שנאמר 'מלחם' ולא לחם, נחלקו האמוראים כיצד לדורשו. שלדעת רב נחמן הדרשה היא 'מלחם' ולא כל לחם - דהיינו לא כל מיני מאכל, וממעטין מסברא חזה ושוק. ואילו לדעת רב ספרא מעוט זה של 'מלחם' ולא כל לחם, בא להורות לנו שהפסוק איירי ב'לחם' במשמעות של לחם ממש ולא במשמעות של מאכל או סעודה.

תרגום אונקלוס 'מלחמא' ולא 'ממיכלא'

ובתרגום אונקלוס תרגם 'מלחם' אביה תאכל' - 'מלחמא דאבוהא תיכול', ובפירוש מעט צרי העיר שכמה פעמים במקרא תרגם לחם 'מיכלא' דהיינו מאכל. וכתב לבאר בשני דרכים: א' כיון שהפסוק עוסק בתרומה ומדאורייתא היא רק בדגן תירוש ויצהר, לכן פירש שלחם הוא לחם ממש ולא מאכל.

ועוד כתב לבאר על פי דעת רב ספרא בסוגייתנו, שממעטין לחם ולא בשר שאינה חוזרת לבית אביה לאכול חזה ושוק. אלא שיש להקשות טובא בדעת האונקלוס, שהרי בסמוך על הפסוק 'ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו' תרגם גם כן בלשון זו 'וילידי ביתיה אינון ייכלון בלחמיה' - והרי שם גם לדעת רב ספרא פירושו 'מאכל' ולא 'לחם' דוקא, וכמו שהקשו התוספות מפני מה באמת לא נדרוש כן גם שם, וכיצד תירגם אונקלוס אף שם שהוא 'לחם' דוקא, וצ"ע.

הערת הגר"א יפהן צ"ל שישנם פסוקים מוקדמים שנתבארה בהם לשון זו

והנה רש"י הביא בדבריו את הפסוק האמור גבי בלשצר (דניאל ה א) 'בלשצר מלכא עבד לחם רב'. והריטב"א הוסיף והביא את הפסוק (ויקרא כא כב) "לחם אלקיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל". וצריך ביאור מדוע רש"י לא הביא ראיה מפסוק זה. ובהערות הגר"א יפהן צ"ל העיר גם על הריטב"א שהיה לו להביא פסוק מוקדם בפרשה, שכן נאמר (ויקרא כא יז) "לא יקרב להקריב לחם אלקיו", ופירש שם רש"י: לחם אלקיו, מאכל אלקיו. כל סעודה קרויה לחם, כמו 'עבד לחם רב'.

ובשפתי חכמים שם הביא פסוק נוסף באותה פרשה (פסוק ו) "כי את אשי ה' לחם אלקיהם הם מקריבים". וכתב ליישב שפסוק זה אפשר היה לומר שקאי על לחם הפנים, אבל הפסוק 'לא יקרב להקריב' מדהוצרך הכתוב להוסיף תיבת 'להקריב' על כרחך שבכל הקרבנות שמקריבים על המזבח מיירי, ולכן הוצרך לפרש שלחם היינו מאכל.

ביאור השפתי חכמים שהיה הו"א שרק תמיד קרוי לחם

והנה הבאנו שיש להעיר כן גם על הריטב"א שהביא פסוק מפרשה זו, ולא הזכיר את כל שאר הפסוקים הקודמים לו. והנה על הפסוק שהביא הריטב"א - "מום בו את לחם אלקיו לא יגש להקריב", פירש רש"י כל מאכל קרוי לחם. והעיר השפתי חכמים בתרתי: א' מדוע הוצרך רש"י לכפול את דבריו אחרי שכבר פירש כן לעיל. ב' מדוע מדגיש רש"י בדברי ש'כל' מאכל קרוי לחם מה שלא פירש כן בפסוק 'לחם אלקיו' אלא פירש סתם 'מאכל אלקיו'. וביאר השפתי ח' שהפסוק לעיל עוסק בקרבן תמיד, שנקרא לחם כדכתיב (במדבר כח ב) "לחמי לאשי", ואילו הפסוק כאן עוסק בכל קדשי קדשים והו"א שהם אינם קרויים לחם. ולכן הוצרך רש"י לכפול דבריו ולומר ש'כל' מאכל קרוי לחם, ולא רק תמידים.

ובביאור סברת החילוק בין תמיד לשאר הקרבנות, כתב הגר"א יפהן, שתמידים שהם חוק קבוע בכל יום ויום לכך מכונים הם בתואר 'לחם'. ועפ"ז ביאר את הטעם שנקט הריטב"א דוקא את הפסוק הזה ולא את שאר הפסוקים בפרשה שעוסקים בתמיד ואולי רק תמיד קרוי לחם ולא כל בשר.

שלוש משמעויות לתיבת 'לחם'

ואחר כל זה נראה היה לומר שתיבת 'לחם' יכולה להתפרש בשלושה דרכים: א' לחם ממש, ב' כל מיני מאכל, ג' סעודה. ואפשר לומר שדוקא אם נפרש 'לחם' כמיני מאכל ניתן לומר ש'מלחם' בא למעט שלא כל מיני המאכל בכלל אלא רק לחם ולא בשר, וכפי שביאר הריטב"א בדעת רב ספרא. אך אם 'לחם' הוא סעודה אם כן 'מלחם' היינו מקצת הסעודה, ובכה"ג יותר מסתבר לחלק בין מיני ה'מתנות' - תרומה או קדשים, ולא בין מיני המאכלים, כיון שהכלל הוא 'סעודה' ולא 'כל מאכל'.

ומעתה יש לומר שלכן בחר רש"י להביא דוקא את הפסוק האמור גבי בלשצר 'עבד לחם רב', ששם ודאי משמעותו סעודה - שהרי פתרונו 'עשה סעודה' ולא 'עשה מאכלים'. וכיון ש'לחם' היינו סעודה לכן מיעט פרט לחזה ושוק ולא פרט לבשר. ואמנם לפי זה דחוק קצת לשון רש"י 'האי לחם כל מאכל משמע', שלדברינו אין כוונתו ש'לחם' משמעו 'מיני מאכל' אלא 'סעודה' רק שכל מאכל בכלל הסעודה. אך כך משמע גם ברש"י בחומש שכתב 'לחם אלקיו, מאכל אלקיו, כל סעודה קרויה לחם'.

ובזה תבואר ההו"א שרק תמיד קרוי 'לחם', כי היה הו"א ש'לחם' היינו סעודה, וסעודה אפשר שהיא רק בדבר הבא בקביעות. וקמ"ל ש'לחם' היינו כל מיני מאכל, ואם כן פשוט שכל הקרבנות בכלל.

"נראה
היה לומר
שתיבת
'לחם'
יכולה
להתפרש
בשלושה
דרכים: א'
לחם ממש,
ב' כל מיני
מאכל, ג'
סעודה"

החידוש היומי מוקדש

לעילוי נשמת

רבי ישראל מאיר

בן רבי יחזקאל

זצ"ל